

слідчих (розшукових) дій і прийнятих процесуальних рішень незаконними, а отриманих при цьому доказів – недопустимими на будь-якій стадії кримінального провадження, з урахуванням особливостей, встановлених законом.

Підсумовуючи висловлене, варто наголосити, що мова як фізичний носій соціальних зв'язків направлених на встановлення взаємовідносин [3, с. 105] в галузі кримінального провадження серед його суб'єктів і учасників, уявляє собою систему соціальних відносин, що виникають і відбуваються між ними під час досудового розслідування і судового розгляду.

Загалом зрозумілим є те, що в цьому форматі чіткість і досконалість термінологічного визначення як цієї, так і інших засад кримінального провадження та невід'ємних складових змісту і форми останнього, набуває важливого значення для однозначного їх розуміння учасниками кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 16 березня 2018 року: (офіц. текст). К.: Паливода К.В., 2018. 408 с.

2. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження. Монографія. К.: Грета, 2018. 276 с.

3. Балинська О. Мовлення як засіб творення взаємин (деякі зауваги до постановки проблеми). *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 1998. № 7. С. 105–111.

Красницька А. В., доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ДОКУМЕНТ»

Одним із основних результатів творчої, інтелектуальної та соціальної людської діяльності є створення і накопичення інформаційних ресурсів з метою їх подальшого використання та збереження для нащадків. Матеріальними носіями зафіксованої інформації є документи як закономірний результат розвитку людського суспільства. Як зазначали Ш.-В. Ланглуа і Ш. Сеньобос, «Історія пишеться за документами. Документи – це сліди, залишені думками і діями людей, які колись жили.

Документи – це сліди, залишені з минулих епох... Ніщо не може замінити документів: немає їх, немає й історії» [1, с. 659].

Поняття «документ», виникнувши в античний період (перш за все, для закріплення та підтвердження прав окремої особи або сім'ї на землю, майно, право на владу), за довгий історичний період постійно змінювало своє значення.

Після створення давньоруської держави писемність стала необхідною для укладення різних угод з іншими державами, зносин з іноземними діячами (напр., *договори Давньої Русі з Візантією* 911, 944, 945, 971 рр.). У Київській Русі документи були звичним елементом суспільних відносин, про що свідчать статті 92, 110 Розширеної (Великої, Просторої) редакції *«Руської Правди»*. У цей період документуються правові відносини, утворюються *заповіти, приватні листи, жалувані й вкладні грамоти*. Важливими документами часів Київської Русі були *княжі устави* (спрямовані на доповнення/зміну внутрішніх державних норм і порядків, напр., *«Устав Володимира Мономаха»*), *княжі «уроки»* (постанови князів переважно фінансового характеру про податки, данину на користь князя, судові виплати тощо), *церковні устави* (впорядковували правове становище церкви в державі та церковних судів). Письмові документи, за допомогою яких уклалися різного роду угоди, склалися лише для будь-яких відомостей (*записи, пам'яті*) і не мали процесуального значення. Пізніше вони набули значення судового доказу за умов складання на випадок різного роду спорів. «Письмові документи, які називали також *грамотами, кабалами*, спочатку не мали сили повного доказу, а для їх підкріплення часто були потрібні показання свідків» [2, с. 706–708].

Починаючи із середніх віків, слово «документ» позначало папери, які підтверджували чийсь права, законність володіння чимось, законність певних дій, тобто вони мали юридичну силу та юридичне значення. З часом поняття «документ» вживається як узагальнене для тих видів письмових свідчень, які склалися з правовою метою. Латинські слова *«акт»* і *«документ»* витіснили з ужитку українські слова, що існували до цього та позначали такі самі реалії (напр., *«грамота», «лист», «листовне письмо»*).

Поширеними законодавчими актами Литовсько-Руської держави, які розвинули техніку творення документів, були: *«Статут Великого князівства Литовського»* 1529 р. (т. зв. Старий), 1566 р. (т. зв. Волинський) та 1588 р.

(т. зв. Новий). Майже всі документи, що утворилися в Князівстві Литовському, мали загальну назву «*лист*», яка в цілому відповідала поняттю «документ».

Протягом XV–XVII ст. практично сформувалися системи спеціальної документації – дипломатичної, судової та військової. У XVIII–XIX ст. документом називали матеріальні предмети, на яких за допомогою письма фіксували інформацію; їх уживали для підтвердження чи засвідчення певних фактів, явищ, подій, дій.

Необхідно констатувати, що тлумачні словники, енциклопедії, енциклопедичні словники подавали визначення документа, починаючи з XIX ст. Так, у «Словнику церковно-слов'янської та російської мови» документ – це вчений акт чи діловий папір, що служить доказом або свідцтвом чого-небудь [3, с. 544]. У «Тлумачному словнику» Володимира Даля (1863–1866) подано наступне визначення поняття «документ»: це будь-який важливий папір, також диплом, свідцтво» [4, с. 459]. Укладачі «Енциклопедичного словника» 1889 року під документом розуміли матеріальний знак, який служить доказом юридичних відносин і подій [5, с. 898]. У сучасному використанні термін «*документ*» має декілька значень. Зокрема, у «Новому тлумачному словнику української мови» зафіксовано такі значення слова документ: 1. Діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь, акт, протокол; 2. Письмове свідцтво, що офіційно підтверджує особу; 3. Письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе [6, с. 805].

Зауважимо, що існує безліч визначень документа, які зафіксували певні уявлення про те, що він собою являє. У різноманітних науках, у поглядах різних учених, у багатоманітних контекстах не існує узагальненого визначення цього поняття. Така ситуація склалася у зв'язку з багатозначністю терміна, яка зумовлена тим, що документи використовуються у багатьох галузях знання, у найрізноманітніших сферах людської діяльності та пов'язана з предметом їх досліджень. Відсутність одноманітної думки у тлумаченні документа може свідчити про еволюцію цього поняття, про велику різницю між теоретичним розумінням і практичним засвоєнням феномена поняття «*документ*».

На жаль, сьогодні серед фахівців у сфері документознавства, архівознавства, інформатики та правознавців немає єдності в розумінні терміна «документ», незважаючи на наявність низки законодавчих визначень. Термін «документ» трактується у вузькому, широкому, дуже широкому значеннях (Н.Н. Кушнарєнко).

У науковій літературі XIX–XX століть під терміном «документ» розуміли все те, що служить для реєстрації, передачі та зберігання інформації про який-небудь предмет (Поль Отле), окреме зафіксоване повідомлення, цілісність якого виражається загальним змістом і логікою викладу (Г.Г. Воробйов), комунікат і комунікаційний канал, що пов'язує автора і реципієнта (Г.Н. Швецова-Водка, А.В. Соколов), джерела правового характеру (С.М. Каштанов). Документ уживається як у загальному, так і спеціальному термінологічному значеннях. Найбільш загальним вважається визначення документа як матеріального об'єкта із зафіксованою на ньому інформацією у вигляді тексту, звукозапису чи зображення, призначеного для передавання в часі й просторі для збереження і використання суспільством.

У міжнародному стандарті ISO 15489-1: 2003 документ трактується таким чином: інформаційний матеріал (document) – це зафіксована інформація або об'єкт, які сприймаються й обробляються як єдине ціле.

Визначення документа дістало певне юридичне закріплення в державних законодавчих актах України: 1) матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі (ст. 1 Закону України «Про інформацію»); 2) матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві (ст. 1 Закону України «Про обов'язковий примірник документів»); 3) інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі (п. 3.3 ДСТУ 2732:2004 Національний стандарт України «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять»); 4) зафіксована інформація або об'єкт, який може трактуватися як окрема одиниця (п. 3.10 ДСТУ 4423-1:2005 Національний

стандарт України «Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Частина 1. Основні положення»).

Поняття документ у різних науках має суттєву різницю. *В архівній справі* документ визначається як об'єкт зберігання у відповідних установах, видання поліграфічними підприємствами чи засобами масової інформації. *У науково-інформаційній і бібліотечно-бібліографічній діяльності* під документом мають на увазі головним чином твори друку, а також неопубліковані, аудіовізуальні та інші документальні джерела інформації. *У сфері управління* документ розглядають як засіб фіксації та передавання управлінських рішень. *У документознавстві* документ розглядається як інструмент управління чи архівного зберігання. Документознавство виділяє три складові терміна «документ» – матеріальний об'єкт, носій інформації, документована інформація. *В історичних науках* документ розглядається головним чином як історичне джерело. *В інформатиці* документами вважають не лише рукописні, друковані видання й написи, а й нумізматичні пам'ятки, твори мистецтва, музейні експонати антропологічного, ботанічного, зоологічного чи мінералогічного характеру [7, с. 39]. Для *документної лінгвістики* документ важливий як носій документного тексту.

Необхідно зауважити, що в *юриспруденції* тлумачення поняття “документ” дещо відрізняється від наведених визначень і застосовується в різних аспектах, залежно від цільового призначення документа чи кола його застосування. В юриспруденції документ розуміють переважно як засіб доказування та підтвердження різноманітних життєвих подій. Документи засвідчують юридичні факти та права на що-небудь, містять певні свідоцтва, пояснення, показання, підтверджують різноманітні життєві події тощо. Документи вивчаються, засвідчуються, досліджуються, оглядаються, аналізуються, фіксуються, пред'являються, оголошуються. Вони можуть бути об'єктом злочинних дій, зберігати на собі сліди злочину. У той же час вони можуть бути засобами для розкриття злочинів, виявлення винуватих осіб, виправдання осіб, яких помилково підозрювали. Документи супроводжують людину на кожному етапі розвитку (народження, отримання освіти і т.д.), визначають правовий і соціальний статус громадянина, документально підкріплюють досягнуті результати, дають право на здійснення певних дій для подальшого розвитку особистості.

На нашу думку, в узагальненому значенні *документ* як витвір суспільства – це предмет матеріального світу, на якому умовними знаками (буквеними, цифровими, стенографічними, телеграфними) зафіксована у матеріально-речовинному та електронному вигляді певна інформація з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати, який містить зображення (графічне, умовне) об'єкта, є результатом відображення подій, явищ, фактів об'єктивної дійсності та придатний для фіксації та передачі інформації у часі і просторі.

Підсумовуючи, зазначимо, що документ як результат цілеспрямованої діяльності людини вважають матеріальним носієм, формою, інформацією, носієм інформації, зафіксованим повідомленням, письмовою пам'яткою, джерелом історичного знання, об'єктом, письмовим актом, інструментом соціальних комунікацій, засобом засвідчення і доведення певних фактів.

Список використаних джерел

1. Ланглуа Ш., Сеньобос Ш. Введение в изучение истории. – СПб., 1899. – С. 13. Сочинения, письма и бумаги В. Н. Каразина, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем. – Х.: Изд-во Харьк. ун-та, 1910.

2. Энциклопедический словарь: в 41 т., 82 полут.; под ред.. И.Е. Андреевского; Издатели Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. – СПб.: Типо-Литогр. И.А. Ефрона, 1890–1904. – Т. 23: Патенты-Поватажное. – 1898. – 961 с.

3. Словарь церковно-славянского и русского языка. Составленный Вторым отделением Императорской Академии наук. – Т. 1. – СПб., 1847 // Электронный ресурс : http://etymolog.ruslang.ru/doc/dict1847_A-Zhuch.pdf.

4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т. / Даль В. И. – М. : Русский язык, 1989. – Т. 1: А-З. – 699 с. ,

5. Энциклопедический словарь: в 41 т., 82 полут. ; под ред. И. Е. Андреевского; Издатели Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. – СПб. : Типолитогр. И. А. Ефрона, 1889. – Т. X-A : Давенпорт-Домиціан. – 1138 с.

6. Новий тлумачний словник української мови. – Т. 1. – К. : Аконіт, 1999.

7. Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляровский Р. С. Основы информатики. – М., 1968.